

5. Рыночная экономика: Учебник. В 3 т. Т. 3. Ч. 2: Хрестоматия. — М.: СОМИНТЭК, 1992. — 160 с.

6. Семенов А. А. Эволюция концепций и политики занятости в период научно-технической революции (развитые капиталистические страны). — СПб.: СПбУЭФ, 1995. — 159 с.

7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: СоцЭКГИЗ, 1962. — 684 с.

8. Malthus T. R. Principles of political. Economy considered with a view to their practical application. — N. Y., 1951. — 402 p.

С. П. НАЛИВАЙЧЕНКО, канд. екон. наук

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Світовий досвід показує, державне регулювання в усіх країнах є суспільним механізмом, що забезпечує перехід суспільства до ринкової економіки і оптимізує її функціонування. Державна політика «будівництва» ринкової економіки є першочерговим завданням державного інституційного регулювання в перехідний період. Недарма французькі економісти, що мають багатий досвід державного регулювання економіки (у Франції з 1946 р. було реалізовано десять загальнонаціональних програм соціально-економічного розвитку), наголошують, що необхідність державного регулювання визначається, головним чином, потребами економіки, самого ринкового механізму [1, р. 202]. Труднощі, які переживає Україна, і суперечності перехідного періоду, громадська думка, особливо думка більшості економістів, підштовхують суспільство до активного використання держави — головного соціального інституту — для здійснення трансформації вітчизняної економіки відповідно до вимог сучасного характеру продуктивних сил.

Реальне усупільнювання виробництва, яке виявляється насамперед у поділі і кооперації праці на основі НТП, обумовлює багатоманітність видів трудової діяльності, економічних інтересів людей і форм їх реалізації. У цьому зв'язку управлінська діяльність з регулювання перехідної економіки об'єктивно відокремлюється. Вона є ефективною за умови її науково обґрунтованого здійснення і досягнення з її допомогою успіху ринкових реформ. В Україні поділ і кооперація праці на ринко-

вих засадах тільки формується, але й це означає, що створюється організаційно-економічна база державного регулювання.

Державне регулювання має сприяти ефективному функціонуванню всіх форм власності. В умовах України стихійна плюралізація відносин власності на засоби виробництва без її цілеспрямованого державного регулювання призвела до кризи державного сектора, хаосу в державному бізнесі, виникнення потужної тіньової економіки, поглиблення трансформаційного складу виробництва.

Економічна влада держави проявляється в здатності забезпечити стабільність перехідних економічних процесів, їх контрольованість. Її сегментація закономірна внаслідок багатоманітності форм власності. Державна економічна влада реалізується як в інституціоналізації форм власності і ринку, в роздержавленні і приватизації, так і в післяприватизаційному сприянні приватному підприємству і в ефективному управлінні державними підприємствами (казенними, АТ, змішаними). Економічна влада юридичних та фізичних осіб відбиває відносини володіння, що забезпечують використання об'єкта володіння в інтересах панівного суб'єкта. Чим ефективніша економічна влада, тим успішніше функціонує перехідна економіка. В Україні тривала пасивність економічної влади приречла перехідну економіку на депресивний стан. Але тепер державне регулювання поступово стає каталізатором усіх форм власності. Не можна не визнати, що зараз у суспільстві існують настрої щодо зменшення ролі держави. «...При цьому, — як справедливо наголошує В. Геєць, — часто виходять з того, що зміна відбувається на користь тих корпоративних інститутів, які за допомогою держави здійснюють перерозподіл власності та привласнення прибутків, а не тих, що відстоюють інтереси досягнення суспільного консенсусу» [2, с.5].

У міру становлення перехідної економіки формується економічна еліта. Вона сегментується по вертикалі (центр, регіон, підприємство) і по горизонталі (адміністрація, фінанси, виробництво, торгівля, зовнішньоекономічні зв'язки). Становлення перехідної економіки України супроводжується поступовою заміною старої еліти на нову, яка відповідає сучасним критеріям. До уваги беруться ґрунтовна юридично-економічна освіта, здібності до управління, високі людські якості.

В Україні за роки реформ змінилось понад 2/3 складу Верховної Ради, більшість глав обласних адміністрацій, часто змінювалися уряди, але все ще залишається близько 70% старих директорів підприємств та керівників сільськогосподарських формувань.

Нова еліта відпрацьовує стратегію і тактику державного регулювання перехідної економіки, намагається реалізувати їх у загальнодержавних і регіональних програмах і починає діяти як головна сила становлення державного регулювання [3].

Ринковий механізм, що формується безпосередньо за допомогою держрегулювання, у свою чергу, є довгостроковим і постійно діючим чинником розвитку перехідної економіки взагалі і державного регулювання особливо. По-перше, він забезпечує органи державного регулювання оперативною і всебічною ринковою інформацією. По-друге, він є індикатором розробки, реалізації і корегування державних програм. По-третє, динамічна структура сучасного цивілізованого ринку динамізує ринкову поведінку населення, його розшарування і формування нових соціальних верств. Починається трансформація звичайних, але підприємливих за своїм характером, службовців у підприємців з перспективним мисленням, управлінців-бюрократів — в управлінців-менеджерів, спеціалістів — у власників інтелектуальних надбань.

Становленню державного регулювання сприяє головна ланка ринкової регуляції — конкуренція. Вона розгортається не тільки в недержавному секторі — у всій перехідній економіці України. Поступово посилюється її вплив на мікроекономічні структури і становлення держрегулювання. Ринок немовби «доводить» зв'язки цього регулювання до своїх суб'єктів, «завершує» формування його сукупного макрооб'єкта, підвищує його ефективність при реалізації як загальнонаціональних, так і регіональних, комунальних, колективних і особистих інтересів. Отже, ринок прискорює становлення державного регулювання: доповнює його ринковими зв'язками, спирається на нього в процесі саморозвитку та взаємодіє з ним у регулюванні перехідної економіки.

Трансформація і конвергенція складають зміст процесу становлення державного регулювання. Якщо перша характеризує зміну загальнодержавного централізованого планування, яке невластиве перехідній економіці та її державному регулюванню, то друга поєднує їх методи, що об'єктивно неминуче в перехідний період. Чим швидше здійснюється ця («мала») трансформація, тим успішніше реформується адміністративно-командна економіка в соціально орієнтовану («велика») трансформація).

Основні принципи й етапи даного процесу чітко визначились. Це, зокрема: а) зміна єдиної політико-державної форми централізованого плану багатоманітністю, ієрархією та ефективністю правових, економічних, інституціональних і функціональних форм державного регулювання, що поєднується з формами рин-

кової регуляції; б) взаємопов'язаний рух мікро-, мезо-, макропланомірностей; в) поступова модифікація адміністративних методів відповідно до завдань і цілей державного регулювання.

У процесі трансформації централізованого планування в державному регулюванні проявляються позитивні імпульси діючої двоєдиної конвергенції, коли поєднання основних адміністративних і економічних методів держрегулювання доповнюється його взаємодією з ринковою регуляцією.

По-перше, це періодично діючі імпульси законодавчого і судового характеру, що розширюють і зміцнюють правові засади адміністративних і економічних методів держрегулювання, але обмежують сферу дії адміністративних планових методів. І, по-друге, це постійно діючі імпульси ринкового характеру, сила й ефект яких прямо пропорційні розвитку ринку і його інфраструктури. Ці імпульси поступово інтегруються в постійну взаємодію ринкової регуляції і держрегулювання, практично активізують політику ринкових реформ (наприклад, політику переходу від сертифікатної до грошової приватизації, реформу в аграрному секторі).

Становлення державного регулювання перехідної економіки України слід розглядати у взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників. Головну роль відіграють внутрішні чинники розвитку національних продуктивних сил. Але важливе значення у цьому історичному процесі, як показує практика 90-х років, мають і зовнішні чинники, оскільки вони визначають сучасний зміст процесу трансформації економіки постсоціалістичних країн.

Взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників становлення держрегулювання визначили його форми. Правда, їх глибокий аналіз поки що неможливий у зв'язку з тим, що ці форми тільки з'являються і практика їх застосування надто обмежена. Водночас вони вже існують, діють, утверджують становлення державного регулювання, а тому в загальних рисах ми можемо їх розглядати.

По-перше, це правові (вихідні і традиційні) форми держрегулювання, визначені новою українською державністю. Віддзеркалюючи в собі демократичний поділ влад, вони забезпечують політико-правовий пріоритет ринкових реформ, сприяють розвитку перехідної економіки, є юридичною базою формування і розвитку всіх форм державного регулювання. Їх реалізація поки що характеризується інертністю і навіть бездіяльністю. Так, Верховна Рада вже 6 разів змінювала податкове законодавство, проте і на сьогодні цей процес є незавершеним: намічається нова

податкова реформа [4]. Проте високі податки залишаються, що гальмує розвиток економіки і ринкових відносин.

По-друге, інституційні форми державного регулювання, витісняючи інститути адміністративно-командної системи і утверджуючи інститути перехідної економіки, поки що недостатньо ефективні. До них належать: державна власність, яка в обмежених розмірах залишається, з її новими видами; нові принципи державного регулювання держпідприємств; приватна власність з її різновидами; ринок, конкуренція і ринкова регуляція. Становлення нових інституційних форм державного регулювання стримує велика номенклатурно-капіталістична еліта, яка використовує високі посади в державному управлінні з метою викривлення функцій державного регулювання за допомогою «тіньового» перерозподілу державних коштів, хабарництва, корупції тощо. Тільки обґрунтоване оновлення державного сектора управління кваліфікованими і відданими справі позитивної перебудови суспільно-економічного життя в Україні кадрами може істотно підвищити ефективність цих форм держрегулювання.

По-третє, це функціональні (цільові) форми держрегулювання, за допомогою яких здійснюється цілеспрямована трансформація адміністративно-командної системи господарського механізму. При цьому мають використовуватися кейнсіанські методи антикризового регулювання та економічного зростання, монетаристські методи антиінфляційної кредитно-грошової політики в поєднанні з адміністративними методами в процесі реалізації промислової, аграрної, структурної та протекціоністської політики Української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dix grand problems contemporains. Press universitaires de Grenoble, 1993. — P. 202.
2. *Гесць В.* Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально орієнтованої економіки України // *Економіка України*. — 2000. — №2. — С. 4—13.
3. Україна: поступ у XXI століття: стратегія економічної та соціальної політики на 2000 — 2004 рр.: Послання Президента України до Верховної Ради України // *Голос України*. — 2000. — № 19. — 2 лютого. — С. 3—10.
4. *Губський Б., Альошин В., Белоусова І.* та ін. Концепція реформування податкової системи України // *Голос України*. — 2000. — № 44. — 14 берез. — С. 1—16 (додаток).